

Missriktad välmening

En proposition som i realiteten, om än icke formellt, avser lagstiftning mot s. k. rashets har utarbetats inom justitiedepartementet. Enligt förslaget skulle i strafflagen införas en bestämmelse om straff för spridning av skrift som "genom grov kränkning av andras människovärde är ägnad att väcka allmän anstöt". I motivering förutsätter justitieministern "att den anstötighet varom här kan bli fråga skall hänföra sig allenast till det förhållandet att människor diskrimineras och förföljas på grund av medfödda, för någon hel grupp konstitutiva egenskaper"; i första hand gäller det "sådana faktorer som härstamning och språk, men även om religionstillhörighet kan tydligen bli fråga, nämligen då denna, såsom i vårt land mestadels är fallet, framstår såsom betingad av den miljö en person från födseln tillhör och icke av ett senare träffat val mellan olika trosformer". I praktiken är det närmast fråga om inskridande mot den antisemitiska propagandan. I tidigare utkast till lagstiftning i ämnet har syftet klart angivits — det har talats om hets mot "en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelser" —, men av skilda, väsentligen lagtekniska skäl har man övergått till den mera allmänna formuleringen.

Redan denna formulering är ägnad att väcka betänkligheter. Kränkning av människovärdet är ett så ytterligt vagt begrepp att ett begagnande av den nya straffregeln tydligen måste bygga direkt på motiven, icke på lagtexten. Men även dessa motiv är oklara. Utgår man från justitieministerns ord, blir slutsatsen närmast att hets mot exempelvis judar, balter eller zigenare skulle vara straffbar, men icke hets mot katoliker eller Jehovas vittnen — ty i de sistnämnda fallen kan religionstillhörigheten i Sverige åtminstone i regel anses bero på "val mellan olika trosformer". Redan denna slutsats är dock osäker, och i andra fall (t. ex. baptister och pingstvännen) ger motiveringen än mindre ledning. Och vad menas med en "kränkning" som "är ägnad att väcka allmän anstöt"; just på de områden varom här är fråga skapar dessa uttrycksätt villrådighet. Med säkerhet kan därför antas att lagens tillämpning — om det hela inte skall stanna vid en tom deklaration — kommer att möta de största svårigheter och ge anledning till de mest skilda tolkningar. Redan av detta skäl — jämte grundatsen att tryckfriheten inte bör begränsas annat än i trängande fall — måste tvekan uppstå om lämpligheten av en lagändring.

En mera pregnant utformning av lagtexten skulle emellertid inte hjälpa upp saken. Tanken på en lagstiftning i ämnet borde överges eller åtminstone omprövas. Här föreligger, synes det, ett föga genomtänkt försök att tillgodose ett syfte som i och för sig är gott, men vars förverkligande bör vinnas med helt andra medel. De svenska förarbetena har föga beaktat utländska erfarenheter. Visserligen har en översikt givits av en del stadganden i främmande rätt,

men debatt och praxis i utlandet har icke närmare belysts. Det finns därför särskild anledning att erinra om den utmärkta analys av detta ämne som ingår i den stora amerikanska presskommissionens utredningar. Denna analys är utarbetad av USA:s främste expert på presslagstiftningens område, professor Z. Chafee (Government and Mass Communications).

I USA har, trots den starka tendensen att skydda nationella och religiösa minoriteter genom lagstiftning, endast i några få stater bestämmelser införts om straff för hetsande uttalanden som anknyter till ras, färg och religion. Erfarenheterna är ytterst ogynnsamma. Antingen inskränkes tryckfriheten på ett verkligt kännbart sätt, eller också blir lagstiftningen ett slag i luften. Framför allt har det visat sig omöjligt att inskrida mot de i praktiken värsta formerna av propaganda, ty de har inte en sådan form att man rimligen kan tala om "kränkning" eller "hets". En tidning som vill förfölja negrer behöver inte överfalla negrerna med invektiv, utan kan i stället ge utförliga och konkreta beskrivningar av brott som begås av negrer; i själva verket är sannolikt den värsta formen av hets mot negrer just den i många sydstatstidningar vanliga metoden att alltid framhäva då en neger begått mord, stöld eller våldtäkt. På samma sätt förhåller det sig med andra slag av hets. Man kan exempelvis hetsa mot judarna genom att skriva att de korsfäste Jesus eller att familjen Roosevelt i själva verket heter Rosenfeld och är av judiskt ursprung eller genom att publicera de förfälskade Sions vises protokoll; detta är långt mera effektivt än en samling okvädinsord, men kan inte beivras. Den värsta propagandan är helt enkelt att ständigt markera skillnaden, att tala om katoliker, judar, negrer osv. — men här är ett förbud otänkbart.

Vidare anser man sig kunna fastställa att lagar av denna art, om de över huvud tillämpas, ökar friktionen mellan skilda folkgrupper. Då åtal väcks uppstår ett slags koncentration av fördomen. Som exempel nämnes en process mot Jehovas vittnen för angrepp mot katolikerna. Genom denna process uppstod i vederbörande stad en allmän strid mellan katoliker och antikatoliker, och de motsättningar man ville beivra fick sålunda en helt annan omfattning och skärpa än tidigare.

Sammanfattningsvis uttalar Chafee att dessa lagar begränsat debattfriheten, att de lett till en mängd besvärliga processer utan att ha fyllt sitt ändamål, att de ökat friktionen mellan de skilda grupperna och att kränkningar av detta slag alltså inte bör beivras genom lag. Presskommissionen, som består av tretton av USA:s främsta jurister, socialvetenskapsmän och kulturkritiker — bland dem Mac Leish, Merriam, Niebuhr och Schlesinger —, har på dessa skäl enhälligt uttalat sig mot hela den typ av lagstiftning varom här är fråga.

Den amerikanska utredningen har stort intresse för oss. Dels på grund av sitt här endast antydda sakliga innehåll; i den svenska diskussionen har allmänt välmående fraser dominerat. Dels därför att då man i USA, med dess svåra slitningar mellan skilda grupper, icke anser sig behöva inskränkningar i tryckfriheten på detta område, all sannolikhet talar för att ett sådant behov icke heller finns i Sverige, med dess obetydliga minoritetsproblem. Då justitieministern talar om Åbergs propagandaskrifter och den pinsamma uppmärksamhet de väckt utomlands torde han särskilt ha avsett USA; att för den amerikanska opinionens skull stifta en "lag Åberg" vore emellertid, som det nu sagda visar, synnerligen omotiverat, och i det hela är det osympatiskt att med tanke på en enda persons till utlandet spridda agitation begränsa tryckfriheten i Sverige. I varje fall borde en ordentlig utredning föregå en lagstiftning av denna stora principiella vikt.